

AKTUELT

Fortiden gir gudstjenesten fremtid

Kan "Ancient-Future" gudstjenestetenkning være med å fornye norsk gudstjeneste?

RUNE RASMUSSEN
SPESIALPREST INKLUDERENDE KIRKELIV, AGDER OG TELEMARK BISPEDØMME
 rr687@kirken.no

Hva skal til for at mennesker skal oppleve gudstjenestefellesskapet som meningsfylt, noe som gir mennesker en himmel over hverdagen og en retning å gå med livets store spørsmål? Hvordan kan vi skape en gudstjeneste som gir rom for både åpenbaring og respons, for gudsmøte og hverdags erfaringer som oppleves som skjellsettende for livet og evigheten?

Bak synkende gudstjenestedeltagelse og ikke minst synkende forpliktelse overfor gudstjenesten er det avgjørende å stille noen grunnleggende spørsmål om hva som skal til for å fornye gudstjenesten i vår kirke. Går veien til fornyelse gjennom en strategi som fokuserer på gudstjenestens stil og struktur, eller gjennom en ny gjennomtenkning av gudstjenestens innhold og historiske kvaliteter? I denne artikkelen skal jeg presentere "Ancient-Future worship" som en alternativ måte å tenke og fokusere på i møte med behovet for gudstjenestefornyelse.

Et spørsmål om relevans?

Spørsmålet om gudstjenestens relevans for mennesker i vår tid reises så vel fra alminnelige gudstjenestedeltagere som fra ulike praktiskteologiske og liturgiske ståsteder.

Noen ønsker en mer livsnær og relevant gudstjeneste som tar pulsen på tiden og på den måten makter å svare på noen av de utfordringer

vår gudstjenestefeiring står overfor.¹ Her har vi hatt mange forsøk på norsk kirkemark.² Andre ønsker seg en mer "menneskelig gudstjeneste"³ som tar opp i seg menneskers hverdags spørsmål og sosialetiske utfordringer og på den måten bidrar til en mer livsnær gudstjeneste. Biskop Helge Modéus beskriver sin egen utvikling fra en formfokosert gudstjeneste til en relasjonsfokusert eller menneskelig gudstjeneste på denne måten: "För mig har det med åren blivit tydligt att fokus just ligger sterkt på ord som har med mänskliga värden att göra. Dette strider i ganka hög grad mot det traditionella gudstjänestetutvecklingstänkande som fäst fokus på gudstjänstens form."⁴ Stig Lægdene uttrykker dette slik: "Teologisk kan vi si at gudstjenesten må bli mer menneskelig i den forstand at noe fokus flyttes fra det guddommelige til det menneskelige. Det er ikke sikkert gudstjenesten blir mindre guddommelig ved det."⁵

Robert Lilleaasen konkluderer i sin doktoravhandling "Old Paths and New Ways"⁶ med at det er fire kjennetegn som beskrives som meningsbærende for gudstjeneste og menighetsfellesskap. Disse fire kjennetegn er (noe forenklet) en opplevelse av autensitet, fellesskapsidentitet, involvering og et guddommelig møte.

Samlet sett reflekterer disse synspunktene en alminnelig oppfatning av hvordan gudstjeneste

teutviklingen tenkes i Norge. Inn i disse erfaringer og vektlegginger mener jeg at "Ancient-Future"-tenkningen har klare bidrag og verdier som i stor grad også i norsk sammenheng er blitt borte i liturgisk og teologisk refleksjon om gudstjenesten, selv i en liturgisk kirke som den norske.

I denne artikkelen vil jeg derfor i fortsettelsen løfte fram noen perspektiver bygd på mitt doktorgradsarbeid ved Robert E. Webber Institute for Worship studies i Jacksonville, Florida, som ble fullført i juni 2016.⁷ "Ancient-Future" er en alternativt måte å tenke gudstjeneste på, som har dype røtter i kirkens historie og fremstår i dag som et korrektiv til mye av den gudstjenestetenkningen som har sitt utgangspunkt i menneskelig erfaring.

Robert E. Webber og "Ancient-Future Worship"

"Ancient-Future" bevegelsen har sitt opphav i Robert E. Webbers egen personlige historie og krise. Webber ga på reformasjonsdagen den 31. oktober 1972 en forelesning på Wheaton College i Chicago, der han underviste fra 1968 til 2000. Mer enn 2000 mennesker var samlet for å høre. Webbers tema skulle være reformasjonens ære eller storhet. I stedet ble budskapet den dagen: "Reformasjonens tragedie".⁸ En reise var begynt for Webber fra et baptistisk ståsted til en episkopal forankring.

Ut fra dette nye ståstedet begynte en hektisk skrive- og foredragsvirksomhet som utfordret amerikanske gudstjenesteforståelse basert på rasjonalisme, privatisering og pragmatisk tenkning.⁹ Fokuset i hans gjerning var å fornye gudstjenestefeiringen ved å hente inspirasjon fra kirkens historie og grunnfeste gudstjenesten, på samme måte som oldkirken gjorde, i Guds egen fortelling slik at vi deler Guds egne handlinger i historien og ikke bare formidler vår kulturelle nåtidige tilknytning.

Robert E. Webber tok initiativet til to teologiske opprop basert på hans forståelse av gudstjenesten og det kristne livet. I 1977 tok han initiativ til en nasjonal konferanse for historisk kristendom. Fra denne konferansen kom et grunnlagsdokument som kalles "The Chicago Call".¹⁰ Rett før han døde i 2007, tok han sammen med

300 teologer og andre kristne ledere initiativet til oppropet "The call to an Ancient Evangelical Future".¹¹

Tidsbilde og gudstjenesteimpulser

Robert E. Webber beskriver sin bakgrunn som en hardnakket rasjonalist som ut fra et nærmest fundamentalistisk bibelsyn var i stand til å forklare og systematisere bibelske sannheter, og plassere Gud i et system eller en boks som ga ham mulighet til å felle dom og gi troen en indre trygghet. I detalj beskriver han sin egen utvikling mot en forståelse av Guds fortelling som det bærende i livet og en sakramental spiritualitet som holdt fast på det mystiske og er åpen for Guds tilstedeværelse i vår verden, uten rasjonalismens behov for å kontrollere Gud.¹²

Fra sin egen skjellsettende erfaring setter "Ancient-Future"-tenkningen fart. Noe av bakgrunnen for denne tenkningen vil jeg kort kommentere i noen punkter:

"Ancient-Future"-tenkningen har oppstått i opposisjon mot en evangelikal tilpassingsteologi som omfavner populær kulturen uten å stille nødvendige spørsmål rundt vår egen kultur. Kirkens indre utfordringer består i å tilpasse seg samfunnets iboende religiøse verdier¹³ som vil skape en utpreget kommersialisert gudstjeneste som markedsfører Jesus som en salgsvare og gudstjenesten som salgets arena. Sekulariseringen har i tillegg tatt mysteriet ut av gudstjenesten og gjort tro til en privat sak.¹⁴ Lignende tanker finner i skandinavisk kontekst blant annet hos Petter Halldorf som blant annet siterer den ortodokse teologen Alexander Schmemmann som sier at den kristne gudstjeneste i vår tid er utsatt for to farer: Fristelsen til å rasjonalisere ved å gjøre troen til et spørsmål om ideer og synspunkter, og faren for å sentimentalisere gudstjenesten og gjøre den til et spørsmål om å føle godt eller et spørsmål om egne behov og tilfredsstillelse.¹⁵

I dette landskapet gjenfinner kirken sin identitet i en gudstjeneste som fokuserer på Guds store fortelling. Det er ikke holdbart å forankre gudstjenesten bare nedenfra i menneskers egen fortelling og erfaring, men kirkene må snarere gjenfinne sin identitet i den fortellingen som bærer troen. Derfor fokuserer "Ancient-Future"-

tenkningen på det objektive som er gitt oss i sakramentene og i Guds fortelling, Bibelen. Det er gudstjenesten arena og fokus.

I de senere årene er det blitt skrevet en rekke bøker og kommentarer som tar impulser fra "Ancient-Future" med seg. Det er nok å nevne kommentarserien "Ancient Christian Commentary on Scripture" redigert av Thomas C. Oden.¹⁶

"Ancient-Future"-tenkningen retter seg ikke mot en spesiell kirke eller tradisjon, men ønsker å være en dynamisk impuls til gudstjenestefornyelse i alle kirker, bygd på den felles liturgiske forståelse som har oppstått mellom de ulike kirker etter det Andre Vatikankonsil. Lengselen ligger i å komme inn bak ordene til mysteriet av handlinger, ord, presentasjoner og tegnhandlinger som åpner Guds egen fortelling som en åpent gåte for oss i dag.

Mitt møte med denne gudstjenestefornyelsen

I mange år har jeg hatt en spennende bok i mitt bibliotek med tittelen "Worship Old and New."¹⁷ Boken leste jeg igjen og igjen og slo stadig opp i den. Den beskriver hvordan kirken kan være tro mot gudstjenestens historiske grunnlag og samtidig feire en gudstjeneste som inkorporerer mer moderne elementer. Den introduserte også en tenkning der innholdet i gudstjenesten ble viktigere enn form og stil. Dette hadde jeg sett lite til i den norske samtalen om gudstjenesten. Hos oss har naturlig nok mye vært knyttet til gudstjenestens form fordi våre liturgier har vært fastlagt av staten. Som lutherske kristne har vi heller ikke en bønnebok som utgangspunkt for liturgisk tenkning slik som den anglikanske kirke.

Denne tilnærmingen til gudstjenesten ønsket jeg å studere nærmere og søkte opptak ved Robert E Webber Institute for Worship studies i Jacksonville, Florida. Robert E. Webber døde selv av kreft i 2008, men hans forskning lever videre blant annet i et mastergrads- og doktorgradsprogram ved dette instituttet. Tiden har vært brukt til studier av gudstjenestens bibelske og historiske røtter. Dette har åpnet øynene mine for sammenhenger og dybder i kirkens gudstjeneste jeg ikke ante fantes.

Tre meningsbærende prosesser

Sammenstilt skal jeg nå presentere en gudstjeneste som henter sitt grunnlag i oldkirken og finner sin fremtid i en refleksjon bygd på dette i tre meningsbærende prosesser som utfordrer gudstjenestetenkningen i vår kultur og kirkelige situasjon. Jeg vil i fortsettelsen presentere disse tre meningsbærende prosessene som et fundament for å tenke i retning av en "Ancient-Future"-gudstjenestefornyelse også her hos oss. De tre meningsbærende prosessene er:

- A: Lære fra hele kirkehistorien og dermed våge ikke å begrense erfaringene til eget kirkesamfunn.
- B: Rotfeste gudstjenesten i Guds egen fortelling, slik de første kristne gjorde, slik at vår gudstjeneste forankres og formidler hele Guds handling med menneskene og verden.
- C: Fokuserer på at vi i gudstjenesten tar del i Guds fortelling forstått som Anamnese og Prolepsis. Alt i alt ser vi etter en gudstjenestetenkning der fortiden gir gudstjenesten fremtid. Det sier seg selv at dette blir en kort presentasjon av det foreliggende materiale.¹⁸

Fortiden gir gudstjenesten fremtid

Arbeidet med den tilnærmingen til gudstjenesten, jeg har beskrevet ovenfor, har åpnet øynene mine for at vi i norsk tradisjon har nærmest en noe "mekanisk" tilnærming til gudstjenesten. Vi følger liturgibøkene som om disse var en form for lovbøker og ikke bønnebøker. Gudstjenesten kan være korrekt gjennomført, men likevel mangle noe vesentlig. Er den alminnelige kirkegjenger i ferd med å miste gangsynet? Har våre tradisjoner som fortsatt ofte er sterke, samlet så mye støv at vi ikke ser juvelen og lyset som skinner fra Skriften og Guds møte med oss i gudstjenesten? I stedet for å fokusere på fornyelse med hjelp av ytre eller tekniske verktøy er kanskje tiden moden for å gå til kildene og se om vi ved å gjenoppdage fremtiden i fortiden finner veien mot fornyelse. Her ligger fremtiden!

A: Å lære gjennom tradisjon og historie

Den første meningsbærende prosessen mot en "Ancient-Future"-gudstjeneste er å se nærmere på de bibelske og historisk røttene og se hva vi kan lære og forstå gjennom dette.

Den nyere liturgiske utviklingen fremstår som grunnleggende harmonisk tross sin historiske forskjellighet. Siden det Andre Vatikankonsil har den liturgiske utviklingen i de protestantiske kirker fulgt opp mange av dens anliggender. Dette er naturlig fordi så mye forskning på oldkirken har satt oss i stand til bedre å forstå vår liturgiske praksis. James F. White oppsummer dette slik: "Mange av de katolske anliggender og trender er blitt tatt til følge i protestantiske kirker. Det liturgiske uttrykk i de ulike kirker er nå så likt at en må se salmeboken for å forstå hvilken kirke en er kommet til."¹⁹ Den firedelte struktur for gudstjenesten (samling, ordet, nattverd/respons og sendelse) og forståelsen av nattverdbønnen²⁰ vitner om en grunnleggende liturgisk konvergens i de fleste historiske kirker. Det har i løpet av de siste tiår gitt kirken en vesentlig større forståelse både for nattverdbønnens plass og innhold.

For egen del har jeg særlig jobbet med to forhold knyttet til å bruke materiale fra de tidlige århundrer i våre gudstjenester i dag. I de fleste historiske kirker har det etter Andre Vatikankonsil blitt utviklet egne liturgier for dåpsåminning ut over det som ligger i konfirmasjons-handlingen. Jeg har selv studert St. Kyrill av Jerusalem sine dåpskatekismer²¹ og i flere menigheter brukt hans dåpsliturgi som en ramme rundt dåpsåminningsgudstjenesten.

Den andre innfallsvinkelen til bruk av historisk liturgisk materiale har for meg vært en annerledes bruk av sansene som jeg finner i en del av dette liturgihistoriske materialet. Dette blir f.eks. veldig synlig hos St. Kyrill av Jerusalem. Hele hans måte å skrive, beskrive undervise og utøve liturgi påpeker mot en frigjøring av farger, bevegelse, fysiske materie og tegnhandlinger. For meg har dette arbeidet vært en stor, bekreftende opplevelse fordi jeg lenge har arbeidet med kommunikasjon og formidling til mennesker med fysiske og mentale handicap. I møte med denne virkeligheten har jeg tatt i bruk noe av den samme metodikken jeg finner hos St. Ky-

rill.²² En annen spennende introduksjon til tidlig gudstjenestefeiring i Jerusalem finner vi i Egeria sine beskrivelser av gudstjenestelivet i Jerusalem fra år 381–384.²³

B: Å rotfeste gudstjenesten i Guds egen fortelling

Å lese eller presentere de bibelske tekstene søndag formiddag har en sentral plass i den kristne gudstjenesten. Arven fra synagogen i presentasjonen av tekstene og de tre eller fire²⁴ tekstene slik de utviklet seg i kristen tradisjon, er tydelig. Når fortellingen om Jesus skulle inkorporeres i gudsfolkets historie, fulgte man den samme måte å presentere og fortelle historien. Ikke til å undres over Timoteus' fremste oppgave som ung leder var å konsentrere seg om presentasjon av skriftene i gudstjenesten. Justin Martyr beskriver skriftpresentasjonen i gudstjenesten på denne måten i år 150: "Apostlenes skrifter og de profetiske skrifter blir lest så lenge tiden tillater det."²⁵ Dette uttrykker skriftpresentasjon som selve nerven i gudstjenesten. Å gjenoppdage skriflesningens plass i gudstjenesten har for meg personlig virket til fornyelse og et tydeligere fokus. Skriflesningen hadde en nesten sakramental plass i de første århundrer. Hieronymus (f. 347) uttrykker det på denne måten om søndagens gudstjeneste: "Vi spiser Jesu legeme og blod ikke bare i sakramentet, men også når vi leser fra Skriftene."²⁶

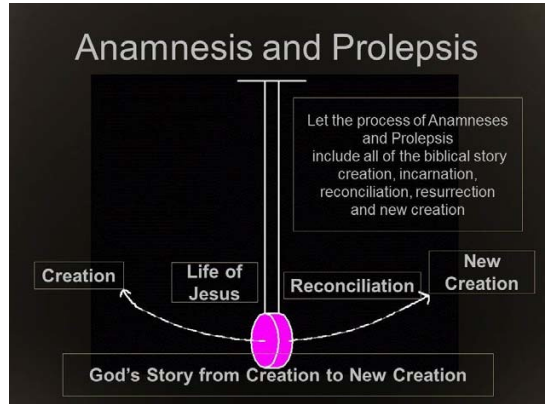
I menigheter jeg har besøkt eller vært ansatt i, har det hendt at de som skal lese tekstene søndag formiddag, kommer til kirken en halv time før og spør om hvilke tekster som skal leses. Dette er så fjernt fra oldkirkens praksis som overhodet mulig. Ikke rart at tekstlesning av og til virker både kjedelig og livsfjern. I flere evangelikale kirker i USA er skriflesningen redusert til enten lesning av en tekst i forbindelse med prekenen eller til skriftsiter i selve prekenen. Tekstene var tenkt å ha en helt annen plass i kirkens gudstjeneste. Internasjonalt ser vi en fornyelse her, men norske kirker har her et stort vekstpotensial. Selv har jeg laget eget kurs for tekstlesere og jobber med tekstpresentasjon som en del av konfirmantundervisningen.

G: Ta del i gudstjenesten gjennom anamnese og prolepsis

Anamnese er et gresk ord som betyr å gjenkalle, huske eller ihukomme Guds handlinger i historien. Denne prosessen hadde en aktiv plass i de første kristne gudstjeneste. Ikke bare nattverden demonstrer denne funksjonen i gudstjenesten, men hele samlingen leves i en slik aktiv ihukommelse.²⁷ Denne aktive gjenkallelsen av frelsesgjerningene skjer gjennom nattverden, men like mye gjennom at hele Guds fortelling blir feiret, fortalt, proklamert og gjenfortalt gjennom skriftprestasjonen i gudstjenesten.

Prolepsis er et gresk ord som kan oversettes med "å ta på forhånd" – mer presist "å ta noe inn i vår erfaring på forhånd eller før den tiden da dette faktisk skjedde".²⁸ Prolepsis dreier seg i denne sammenheng om å ta Guds fremtid inn i vår nåtid. På denne måten lever og beveger gudstjenesten seg mellom skapelse og nyskaping som en frelsende prosess frem til fullendelsen. Ved å lære seg disse to bevegelsene i gudstjenesten fremtrer vår gudstjeneste med en ny mening. Når gudstjenesten mister sin ihukommende styrke og forventningen om Guds fremtid, blir det kristne fellesskapet heller et selvhjelpsverktøy eller et uttrykk for en ideologi.

Å gjenoppdage gudstjenesten i disse to prosessene er maktpåliggende for en levende kirke. Hvis vi ikke finner fokus her, vil vi gå oss vill i det som skjer i nuet, i våre egne liv og miste fundamentet under og himmelen over gudstjenesten. Når vår gudstjeneste tar både *anamnese* og *prolepsis* på alvor, vil hele Guds fortelling bli en del av fundamentet for gudstjenesten og for våre liv. Uten denne forbindelsen kan lett det som skjer i en gudstjeneste oppleves irrelevant for dages mennesker.

Denne illustrasjonen viser hvordan hele Guds fortelling fra skapelse til gjenskapelse bør være en del av vår gudstjeneste. Når gudstjenesten bare fokuserer på Jesus liv og hans forsoning, går vi glipp av hele bildet og hele fortellingen. Når helheten klinger med i enhver gudstjeneste, spennes den store fortellingen opp for oss og blir en integrert del av den enkeltes liv. I arbeidet med gudstjenestefornyelse i den norske kirkevirkelighet kan fortiden gi gudstjenesten fremtid og bidra til at kirken gjenfinner gleden i tilbedelsen.

Noter

- 1 En sterk impulsgiver til dette i Norsk sammenheng har vært Willow Creek. De har som en av sine verdier: "We believe the church should be culturally relevant while remaining doctrinally pure." <http://www.willowcreek.org/en/about/beliefs-and-values>.
- 2 I Stavanger bispedømme har menighetsplanting og menighetsutvikling bygd på en misjonær kirketenking påvirket gudstjenestetenkningen i betraktelig grad de siste tiårene. Eksempel her er min egen bok "Misjonerende menigheter".
- 3 Martin Modéus, *Menneskelig gudstjeneste*, København, Danmark: ALFA, 2007, og Martin Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden - om relationer, värden och form i gudstjänsten*. Stockholm: Verbum Förlag AB, 2013.
- 4 Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden*, 18.
- 5 Stig Lægdene, "Samfunnet i Gudstjenesten," i *Samfunnet i Gudstjeneste: Praktisk kirkelig årbok 2009*, Tromsø, Norge: Kirkelig utdanningssenter i nord, 2009, 19.
- 6 Robert Lilleaasen, "Old Paths and New Ways. A Case Study of the Negotiation between Tradition and the Quest for Relevance in Two Worship Practices", PhD diss., MF, 2016.
- 7 Rune Rasmussen, REV. DWS, "Developing Ancient-Future Worship in the Lutheran Church in Norway, In the Diocese of Agder" Doctoral Thesis, Robert E. Webber Institute for Worship Studies, 2016.
- 8 Webbers personlige utvikling forteller han selv i: Robert E. Webber, "Evangelicals on the Canterbury Trail: Why Evangelicals Are Attracted to the Liturgical Church", Waco, TX: Word Books, 1985, s. 9–17.
- 9 Robert E. Webber, "The Published Works of Robert E. Webber," in *Robert-E-Webber-Publications*, ed. IWS.EDU,

- 18.may 2011 ed., IWS, 2011, https://iws.edu/wp-content/uploads/Robert_Webber_Publications_List.pdf.
- 10 "The Chicago Call," *The Chicago Call - Collection 33*, accessed December 18, 2016, <http://www2.wheaton.edu/bgc/archives/GUIDES/033.html>.
- 11 "The Call to an Ancient-Evangelical Future," *Ancient Future Faith Network*, accessed December 18, 2016, <http://www.ancientfuturefaithnetwork.org/>.
- 12 Denne utviklingen beskriver Webber i detalj i boken: "Evangelicals on the Canterbury trail" s 3–84, Morehouse Publishing, 1985/2012.
- 13 Civil religion: en nasjons iboende religiøse handlinger og forståelse.
- 14 Se: Robert E. Webber: "Who gets to Narrate the world?", Downers Grove, Ill InterVarsity Press, 2008.
- 15 Se: Hellig år, kap 8 Gudstjenesten som himmel på jord, s 237, Oslo, Luther forlag 2012.
- 16 Kommentarserie utgitt av InterVarsity Press.
- 17 Robert E. Webber, *Worship Old and New: A Biblical, Historical, and Practical Introduction*, rev. ed. (Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 1994).
- 18 De som måtte ønske å lese mer kan gjerne få tilsendt min avhandling på e-post.
- 19 James F. White, *A Brief History of Christian Worship*, Nashville, TN: Abingdon Press, 1993, 158.
- 20 Se Gordon W. Lathrop, *Holy People: A Liturgical Ecclesiology*, Minneapolis, MN: Fortress Press, 1999, 155.
- 21 Rune Rasmussen, "A Look at St. Cyril of Jerusalem's Praxis and Understanding of Baptism, with the Purpose of Using Ancient Symbols and Liturgy Actions in a Service of the Renewal of Baptismal Vows, in Risør, Norway", working paper, Course project for 704 at The Robert E. Webber Institute for Worship Studies, Jacksonville, FL, October 2014.
- 22 Mine to bøker: Rune Rasmussen, *Se, smak og kjenn*, Oslo: IKO-forlaget, 2006, og Rune Rasmussen, *Bønn med alle sanser*, Oslo: IKO forlag, 2012.
- 23 Torleif Dahls, ed., *Egerias reise til Det hellige land*, Oslo: Aschehaug, 1991.
- 24 Lesningen fra GT, epistelteksten, evangelieteksten og gjerne en tekst fra Salmenes bok.
- 25 "St. Justin Martyr Dialogue with Trypho" [Unknown], *earlychristianwritings.com*, accessed March 5, 2016, <http://www.earlychristianwritings.com/text/justinmartyr-dialoguetrypho.html>.
- 26 Thomas Russell, ed., St Jerome, "*Hieronius super Ecele cap.3 page 869*", London, England: Ebermezer Palmer, 1831, 869.
- 27 Se Nils Alstrup Dahl, *Jesus in the Memory of the Early Church: Essays*, Minneapolis, MN: Augsburg, 1976, 21.
- 28 Laurence Hull Stookey, *Calendar, Christ's Time for the Church*, Nashville, Tn, Abingdon Press, 32.
- 29 Rasmussen, 216.